

TINKAMO SĄLYGŲ PRITAIKYMO UŽTIKRINIMO ŠVIETIMO SRITYJE SUNKUMAI, ĮGYVENDINANT JUNGTINIŲ TAUTŲ NEĮGALIŪJŲ TEISIŲ KONVENCIJOS 24 STRAIPSNĮ

Lina Beliūnienė

Lietuvos teisės instituto Teisinės sistemos tyrimo skyrius

Ankštoji g. 1 A, LT-01109 Vilnius, Lietuva

Telefonas (+370 5) 2101673

Faksas (+370 5) 2497591

Elektroninis paštas lina.beliuniene@teise.org

Pateikta 2015 m. sausio 14 d.; parengta spausdinti 2015 m. gruodžio 20 d.

DOI:10.13165/SMS-15-7-2-06

Santrauka. Įgyvendinant tarptautinių ir nacionalinių dokumentų propaguojamą įtraukųjį švietimą, orientuojamasi į įvairius besimokančiuosius, jų specialius individualius poreikius, siekiama jiems, be kita ko, užtikrinti tinkamas sąlygas švietimo srityje. Tinkamo šių sąlygų pritaikymo neužtikrinimas neįgaliesiems, taip pat turintiems specialiųjų poreikių švietimo srityje, pripažįstamas diskriminacijos apraiška. Daugiausia Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komiteto praktikos klausimais, susijusiais su tinkamo sąlygų pritaikymo reikalavimo švietimo srityje užtikrinimu, įgyvendinant Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos 24 straipsnį, išryškino problemas, patvirtinamas ir tarptautiniu mastu, ir Lietuvoje. Remiantis autorės nagrinėta tarptautine tinkamo šių sąlygų pritaikymo nurodytiems asmenims švietimo srityje reikalavimo įtvirtinimo ir įgyvendinimo aiškinimo praktika, galima siūlyti rekomendacijas didinti Lietuvos neįgaliųjų, taip pat turinčiųjų specialiųjų poreikių švietimo srityje, galimybes įgyti ugdymą ir išsilavinimą, atitinkantį jų prigimtinius gebėjimus.

Reikšminiai žodžiai: neįgalieji, turintieji specialiųjų poreikių švietimo srityje, tinkamas sąlygų pritaikymas, diskriminavimas, Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija, Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komitetas.

Ivadas

Švietimas yra viena iš sričių (kitos sritys: atstovavimo, rinkimų, sveikatos, darbo, socialinės saugos, statybų ir t. t.), kurios užtikrinimas neįgaliesiems yra aktualus. Remiantis straipsnio autorės nagrinėta mokslinė literatūra (didžiąja dalimi Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos Fakultatyvus protokolo¹ priėmimo metais (2010 m.) ir po 2010 m. parengtų disertacijų, straipsnių, kitų tyrimų rezultatų), nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų bei kitų dokumentų (programų, jų įgyvendinimo priemonių, ataskaitų ir t. t.) analize, nustatytas platus neįgaliųjų, taip pat turinčiųjų specialiųjų poreikių švietimo srityje, teisės į mokslą realizavimo problemų spektras.

Autorės tyrime didelis dėmesys skiriamas neįgaliųjų, taip pat turinčiųjų specialiųjų poreikių švietimo srityje² teisės į įtraukimą³ užtikrinimo padėčiai Lie-

1 Valstybės žinios, 2010, Nr. 71-3561.

2 Pagal Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos preambulę „[...] neįgalumo sąvoka yra vis dar plėtojama ir kad neįgalumas atsiranda dėl asmenų, turinčių sveikatos sutrikimų, ir požiūrio bei aplinkos sudaromų kliūčių sąveikos, trukdančios tokiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenėje lygiai su kitais asmenimis“; šios Konvencijos tikslą apibrėžiančiose 1 straipsnio nuostatos pateikiamas paaiškinimas, kad „prie neįgaliųjų priskiriami asmenys, turintys ilgalaikių fizinių, psichikos, intelekto ar jutimo sutrikimų, kurie sąveikaudami su įvairiomis kliūtimis gali trukdyti šiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenėje lygiai su kitais asmenimis“. Žr. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolai. Valstybės žinios, 2010, Nr. 71-3561. Dar 1994 m. priimtos Veiksmų programos dėl specialiųjų poreikių švietimo srityje (šis dokumentas yra kaip gairės planuojant veiksmus specialiųjų poreikių išsilavinimo srityje, nors jos neapima situacijų, susiklostančių skirtinguose pasaulio regionuose ir valstybėse ir todėl turi būti pritaikytos nacionaliniams reikalavimams ir aplinkybėms; kad būtų veiksmingos, jos papildytinos nacionaliniais, regioniniais, vietos gyventojų veiksmų planais, įkvėptais politinės ir visuomenės valios, siekiant švietimo visiems) kontekste terminas specialūs mokymosi poreikiai [angl. *educational needs*] reiškia vaikų ir jaunuolių poreikius, kurie kyla iš negalavimų ar mokymosi sunkumų; teigiama, kad daug vaikų patiria mokymosi sunkumų ir jų mokymosi metu kurį laiką turi specialių mokymosi poreikių. Žr. The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. Adopted by World Conference on Special Needs Education: Access and Quality. Salamanca, Spain, 7–10 June, 1994. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000984/098427eo.pdf>. Specialiajame ugdyme naudojamas „specialiųjų ugdymosi poreikių“ terminas pabrėžiant, kad visi vaikai su negalia turi ne tik visiems bendrų, bet ir išskirtinių, specifinių poreikių. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaita Nr. 4–4, 2014–03–31. [žiūrėta 2015 m. sausio 12 d.]. Prieiga internete: <http://www3.lrs.lt/docs2/ATMQTAUA.PDF>.

3 Toliau tyrime edukacinės paradigmos „įtraukusis švietimas“ turinys atskleidžiamas konkrečiai, naudojantis neįgaliųjų teisės į mokslą užtikrinimo garantijų formuluotėmis. Vadovaujantis

tuvoje. Analizuoti situaciją Lietuvoje nagrinėjantys tyrimo šaltiniai rodo, kad įtraukiojo švietimo kontekstas (švietimo sistemos dalyvių orientacija į įtraukųjį švietimą, jo paisymas visuose švietimo lygmenyse) yra pripažinta praktika⁴, tačiau visiškai neįgalųjų, turinčiųjų specialiųjų poreikių švietimo srityje, įtrauktis Lietuvoje tebelieka siekiamybe. Šių asmenų teisė į įtraukųjį švietimą (visų įtraukties garantija *expressis verbis* išreikšta Neįgalųjų teisių konvencijos 24 straipsnio 2 dalies e) punkte) pagal Jungtinių Tautų Neįgalųjų teisių konvencijos (Konvencijos) 24 straipsnį užtikrinama konkrečiomis priemonėmis. Lygiagrečiai su 24 straipsniu, skirtu švietimo sričiai, teisei į mokslą, išvardyti dar keletas kitų Konvencijos straipsnių, užtikrinančių teisę į įtraukųjį švietimą: pirmiausia, preambulė, 3 („Bendrieji principai“), 5 („Lygybė ir nediskriminavimas“), 7 („Neįgalūs vaikai“), 8 („Visuomenės švietimas“), 9 („Prieinamumas“), 23 („Būsto ir šeimos neliečiamumas“), 27 („Darbas ir užimtumas“), 30 („Dalyvavimas kultūriname gyvenime, aktyvus poilsis, laisvalaikis ir sportas“), 31 („Statistika ir duomenų rinkimas“), 32 („Tarptautinis bendradarbiavimas“), 33 („Nacionalinis įgyvendinimas ir kontrolė“). Remdamasi šiais ir kitais Konvencijos nuostatais, Lietuva turėtų imtis priemonių neįgalųjų, taip pat turinčiųjų specialiųjų poreikių švietimo srityje, jų galimybių mokytis, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją užtikrinimo srityje.

Neabejotina, kad neįgalųjų, taip pat turinčiųjų specialiųjų poreikių švietimo srityje galimybės gauti ugdymą ir išsilavinimą, atitinkantį jų prigimtinius gebėjimus, taip pat ir Lietuvoje padidėtų, pirmiausia paskatinus visuomenės požiūrį į neįgaluosius bei ir į jų veiklą. Pavyzdžiui, daugeliu atvejų šis požiūris suvokiamas kaip kliūtis, trukdanti imtis kitų įtraukties priemonių arba daranti kitas įtraukties priemones neveiksmingas. Remiantis 2007 m. tyrimo duomenimis, didžioji dalis tiri-

2013 m. temine neįgalųjų teisės į mokslą studija, įtraukimas yra procesas, kurio metu pripažįstama: a) pareiga pašalinti kliūtis, ribojančias ar draudžiančias dalyvavimą ir b) poreikis keisti pagrindinių mokyklų kultūrą, politiką ir praktiką tam, kad būtų patenkinti visų studentų poreikiai, įskaitant tu, kurie turi pakenkimų; orientuojama į įtraukųjį švietimą kaip priemonę realizuoti universalią teisę į švietimą, įskaitant ir neįgaluosius, šioje studijoje analizuojamos Konvencijos atitinkamos nuostatos, išryškinama geroji praktika, svarstomi iššūkiai ir strategijos, įgyvendinant įtraukiojo švietimo sistemas. Žr. United Nations General Assembly. Distr.: General 18 December 2013 Original: English. Human Rights Council. Twenty-fifth session. Agenda items 2 to 3. Annual report of the United Rights and Reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General. Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development. Thematic study on the right of persons with disabilities to education. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights A/HRC/25/29. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Disability/Pages/ThematicStudies.aspx>.

4 Neįgalųjų teisių konvencijos nuostatos atsispindi strateginiuose dokumentuose, įgyvendinant visišką neįgalųjų įtraukties užtikrinimo siekį: Nacionalinėje neįgalųjų socialinės integracijos 2013–2019 metų programoje (Valstybės žinios, 2012, Nr. 137-7021), Nacionalinės neįgalųjų socialinės integracijos 2013–2019 metų programos įgyvendinimo 2013–2015 metais priemonių plane (Valstybės žinios, 2013, Nr. 15-740), Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje (Valstybės žinios, 2013, Nr. 140-7095).

mųjų susidūrė su diskriminacija ir išankstinėmis nuostatomis švietimo srityje⁵. Kitas neįgaliųjų studentų padėties Lietuvos aukštajame moksle tyrimas taip pat atskleidė, kad neįgalieji kaip viena iš jų pasitelkiamų sričių, siekiant studijų sąlygų gerinimo, įvardija akademinės bendruomenės požiūrio pakeitimą į neįgaliuosius⁶. Paminėtina, kad fiksuojamos diskriminacinės nuostatos apie neįgaliuosius, taip pat ir švietimo srityje, matomos ir iš vis gausėjančių konstatuotų diskriminacijos dėl negalios faktų. Štai Lygių galimybių kontrolieriaus įstaigoje 2013 m. pagal gautus skundus atlikti net 33 tyrimai (ankstesniais metais buvo apie 16) dėl diskriminacijos negalios pagrindu, iš jų 12 proc. dėl galimos diskriminacijos švietimo srityje.⁷ Be to, neįgaliųjų socialinės integracijos kontekste patvirtinama, kad kliūtys šiai integracijai yra visuomenės požiūris jų atžvilgiu, o ne pats asmens vienokios arba kitokios funkcijos sutrikimo faktas⁸, kad neįgalieji susiduria su sunkumais dėl visuomenės narių negalios, kaip socialinio fenomeno, suvokimo⁹. Remiantis dar vienu 2007 m. tyrimu, jo autorei išanalizavus Lietuvos gyventojų pasirengimą priimti turinčiuosius tam tikros rūšies psichinę negalią į savo tarpą, atskleista, kad gyventojų silpniausiai išreikšta nuostata – dėl neįgaliųjų gebėjimo aktyviai integruotis į bendruomenę; nors stipriau – apibendrinta nuostata į psichikos neįgaliųjų socialinę integraciją¹⁰.

Taip pat svarbios ir nurodytos srities teisinio reguliavimo garantijos bei tinkamas jų praktinis įgyvendinimas¹¹. Iš plataus neįgaliųjų, taip pat turinčiųjų specialiųjų poreikių švietimo srityje, teisės į mokslą realizavimo problemų išskirtinas aspektas – tinkamo sąlygų pagal poreikius pritaikymo šiems asmenims neužtikrinimas arba nepakankamas užtikrinimas. Šio gana siauro minėtų asmenų teisės į mokslą¹² aspekto

- 5 Neįgaliųjų įsidarbinimo ir mokslo galimybės Lietuvoje. Tyrimo ataskaita. Parengė: Šėporaitytė, D.; Tereškinas, A. 2007. [žiūrėta 2012-01-12]. Prieiga internete: file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/My%20Documents/Downloads/negalia.pdf.
- 6 Ruolytė-Verschoore, R.; Ruškus, J. 2012. Pradžią turi kurti pats: neįgaliųjų studentų dalyvavimas aukštosiose mokyklose Lietuvoje. *Kultūra ir visuomenė*. Nr. 3 (2). p. 89.
- 7 Lietuvos Respublikos lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2013 m. ataskaita, Vilnius, 2014. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www.lygybe.lt/lt/metines-tarnybos-ataskaitos.html>.
- 8 Gudžinskienė, V.; Jurgutienė, Ž. 2010. Neįgaliųjų socialinės integracijos teisinis reglamentavimas. Socialinis ugdymas. Įvairių visuomenės grupių socialinė integracija. Nr. 11 (22). p. 24.
- 9 Guščinskienė, J.; Čiburienė, J. 2011. Lietuvos neįgaliųjų įtrauktis į aukštąjį mokslą ir darbo rinką: socialinės atsakomybės aspektas. *Ekonomika ir vadyba*. Nr. 16. p. 503.
- 10 Veniūtės, M. 2007. Psichikos negalią turinčių žmonių socialinės integracijos galimybės Lietuvoje. Biologinė psichiatrija ir psichofarmakologija. Daktaro disertacija. T. 9, Nr. 2. p. 88.
- 11 Šios srities teisinio reguliavimo aspektas mokslo darbuose išsamiau nagrinėtas, pavyzdžiui, šių autorių: Gudžinskienė, V., Jurgutienė, Ž. 2010. Neįgaliųjų socialinės integracijos teisinis reglamentavimas. Socialinis ugdymas. Įvairių visuomenės grupių socialinė integracija, Nr. 11 (22); Ruolytė-Verschoore, R. 2012. Neįgaliųjų studentų dalyvavimas Lietuvos aukštosiose mokyklose. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, sociologija (05 S). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas; Ruolytė-Verschoore, R., Ruškus, J. 2012. „Pradžią turi kurti pats“: neįgaliųjų studentų dalyvavimas aukštosiose mokyklose Lietuvoje. *Kultūra ir visuomenė*. Nr. 3 (2) ir kt.
- 12 Atkreiptinas dėmesys į sąvokų „teisė į mokslą“ ir „teisė į švietimą“ vartojimo nevienodumą. Pavyzdžiui, tarptautiniuose dokumentuose, nacionalinėse ataskaitose, teikiamose dėl šių do-

nagrinėjimo svarbą nulėmė tai, kad įtraukiojo švietimo sistemos yra orientuojamos į įvairius moksleivius ir jų specialius individualius poreikius, konkretinant šios Konvencijos prieinamumo nuostatų (ypač 9 straipsnio, turinčio atskirą Neįgalųjų teisių komiteto priimtą komentarą) įgyvendinimą.

Tinkamo sąlygų pritaikymo ir susijusių Valstybių narių probleminių sričių, įgyvendinant Konvencijos 24 straipsnį, gvildenimas, taip pat dėmesio atkreipimas į joms spręsti Neįgalųjų teisių komiteto teikiamas rekomendacijas padeda apibendrinti dažniausias, ne vienai valstybei narei aktualias problemas ir siūlomus jų sprendimus (remiantis pastarųjų analize, galima formuluoti pasiūlymus, taikytinus Lietuvai). Minimos problemos, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Vaiko teisių kontrolieriaus metines veiklos ataskaitas, taip pat aktualios ir Lietuvai. 2012 m. ataskaitoje, apibendrintai aptariant situaciją vaiko teisių apsaugos srityje, konstatuota, kad „nepakankamas lėšų, būtinų teisės aktams įgyvendinti, skyrimas arba jų neskyrimas, specialistų stygius arba nepakankama jų kompetencija, paslaugų stygius ir jų plėtros nebuvimas lemia tai, kad praktikoje nevyksta arba vyksta tik minimalūs, fragmentiniai pokyčiai, teisės aktų nuostatai lieka deklaratyvūs ir nepasiekiami teisės aktų tikslai bei numatytas (norimas) vaiko teisių apsaugos lygis“¹³. Nors šis teiginys neskirtas konkrečiai švietimo sričiai, pripažintina, kad jis jai taip pat taikytinas ir, kaip bus toliau matoma, pateikia apibendrintą švietimo sistemoje susidariusių probleminių sričių vaizdą. Vaiko teisių kontrolieriaus pažymėta, kad „nepaisant įvardytų valstybės pažangos rodiklių, vykdoma Nacionalinė žmonių turinčių negalia socialinės integracijos 2003–2012 m. programa; moksleivio krepšelio vaikams, turinčių specialiųjų poreikių padidinimas; specialiojo pedagogo etatų įsteigimas ir kt., – vaikų, turinčių negalią, teisių užtikrinimo problemos išlieka“¹⁴.

Atliekamam tyrimui aktualu, kad tarptautiniu mastu (ne tik Jungtinių Tautų lygiu, nors ypač į jį orientuojantis) taip pat patvirtinama, kad valstybėms iššūkiai, į kuriuos jos turi atsakyti, be kita ko yra įtraukusis švietimas ir prieinamumas¹⁵. Įtrau-

kumentų įgyvendinimo, kai kurių nacionalinių institucijų praktikoje vartojamas terminas „teisė į mokslą“ (antai remiantis Konvencijos oficialiuoju vertimu, minima teisė į mokslą (o jos 24 straipsnis pavadintas „Švietimas“)), nors nacionaliniuose teisės aktuose, ypač Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme – „teisė mokytis, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją“, teismų praktikoje (ypač konstitucinėje jurisprudencijoje – „teisė į išsimokslinimą“). Pastebėtina, kad abi sąvokos gali būti vartojamos pagręščiui (pavyzdžiui, kaip Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tyrimo ataskaitoje (terminai „išsilavinimas“ ir „mokslas“)). Šis vartojimo nevienodumas, labiausiai atsižvelgiant į kontekstą, kuriame jis vartojamas, išlaikomas ir šiame tyrime.

- 13 Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2012 metų veiklos ataskaita Nr. 4–1, 2013-03-29. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www3.lrs.lt/docs2/NJVSGVTH.PDF>.
- 14 Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus komentaras dėl Lietuvos Respublikos ataskaitos apie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimą Lietuvoje 2004–2008 m., Vilnius, 2012. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www3.lrs.lt/docs2/OCCOSZW.PDF>.
- 15 State of Democracy, Human Rights and The Rule of Law in Europe. Report by the Secretary General of the Council of Europe. SG(2014)1-FINAL. An analysis of democracy, human rights and the rule of law in Europe, based on the findings of the Council of Europe monitoring me-

kiojo švietimo sistemų iššūkių (kartu ir gerosios praktikos) sritys išvardijamos ir 2013 m. Jungtinių Tautų teminėje neįgaliųjų teisės į įtraukimą studijoje: tai ne atmetimo sąlyga, bet teisė į įtraukimą, kokybišką ir laisvą išsilavinimą, prieinamumas ir kliūčių šalinimas, tinkamas sąlygų pritaikymas, pagalba, parama, galimybių suvienodinimas, profesinis lavinimas ir gebėjimų stiprinimas, mokymasis visą gyvenimą. 2014 m. diskusijose apie Konvencijos įgyvendinimą 15–24 metų jaunimo atžvilgiu susitelkiama į kelis klausimus ir iššūkius: pripažįstama, kad globaliai vienas iš didžiausių neįgaliojo jaunimo kliūčių yra stigma, lemianti socialinę izoliaciją ir diskriminaciją, taip pat tai, kad neįgalumas neproporcingai veikia vargstančius, taip pat sveikatos priežiūros prieinamumas, švietimo stygius. Teigiama, kad tarptautiniuose dokumentuose propaguojamas visuotinis švietimas, neįgalūs jaunimas tebelanko mokyklas mažiau nei kitas jaunimas, jie dažniau iškrenta iš mokyklos, jei baigia mokyklos programas, mokosi žymiai mažiau nei jų bendraklasiai dėl resursų stygiaus, mokytojų, kurie nėra apmokyti, kaip geriausiai mokyti neįgaliuosius vaikus ir dėl jų žemų lūkesčių. Kvalifikacijos kėlimo ir gebėjimų stiprinimo programos mokytojams, skirtos jiems adekvačiai mokyti vaikus ir paauglius, turinčius negalią, yra retos. Taip pat išlieka fiziniai barjerai. Jeigu mokyklos, jų įranga ir susijusios paslaugos, pvz., pavėžėjimas, nėra numatytos ir teikiamos taip, kad būtų prieinamos visiems paslaugų vartotojams ir moksleiviams, turintiems skirtingų poreikių ir esantiems skirtingose funkcinėse situacijose, daug jaunimo ir vaikų turinčių negalią, neturi galimybių jomis pasinaudoti. Apmokytų mokytojų arba tinkamos mokymo medžiagos arba metodų stygius riboja išsilavinimo prieinamumo galimybę milijonams jaunimo turinčių negalią, taip pat tų, kurie turi psichikos sveikatos sutrikimų. Daugeliui jaunimo, turinčių negalią kumuliatyvi tinkamo pirminio išsilavinimo stoka lemia nedidelį jų dalyvavimą standartizuotuose egzaminuose, o tai riboja jų gebėjimus rinktis aukštąjį išsilavinimą. Tuo pačiu metu vaikai, turintys negalią, pasiekia ankstyvąją paauglystę, bet dauguma iš jų mano, kad jie savo mokymosi ir gebėjimų lygiu atsilieka nuo jų kolegų.¹⁶

Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, autorės tyrimo tikslas – atskleisti tinkamo sąlygų pritaikymo reikalavimo švietimo srityje įtvirtinimo ir jo įgyvendinimo Konvencijos Valstybėse narėse sunkumus, įgyvendinant Konvencijos 24 straipsnį, taip pat dėl šių sričių šio Komiteto teiktas rekomendacijas bei suformuluoti pasiūlymus dėl neįgaliųjų, taip pat turinčiųjų specialiųjų poreikių švietimo srityje, galimybių

chanisms and bodies. Thorbjørn Jagland. 124th Session of the Committee of Ministers Vienna, 5–6 May 2014, English version, Council of Europe: 2014. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <https://edoc.coe.int/en/fundamental-freedoms/5949-state-of-democracy-human-rights-and-the-rule-of-law-in-europe.html>.

16 Conference of States Parties to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities Seventh session, New York, 10–12 June 2014 Item 5 (d) of the provisional agenda* Matters related to the implementation of the Convention: informal panel discussion. Youth with disabilities. CRPD/CSP/2014/4. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www.un.org/disabilities/documents/COP/COP7/CRPD.CSP.2014.4.E.pdf>.

gauti ugdymą ir išsilavinimą, atitinkantį jų prigimtinius gebėjimus. Manytina, kad praktikos nurodytais klausimais apibendrinimas¹⁷ gali būti itin aktualus, kol dar nėra parengtas nurodyto Komiteto komentaras dėl Konvencijos 24 straipsnio.¹⁸

Tyrime daugiausia naudojamosi dokumentų turinio analizės rezultatais. Autorė nagrinėjo nemažai Jungtinių Tautų institucijų praktikos – Jungtinių Tautų Neįgalųjų teisių komiteto pastebėjimus valstybėms narėms dėl jų pradinių Konvencijos įgyvendinimo ataskaitų ir joms teikiamas rekomendacijas, Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komisaro apibendrinimą – teminę neįgalųjų teisių studiją ir joje teikiamas rekomendacijas bei kitus susijusius šaltinius, taip pat juos lygino daugiausia su 2010–2013 m. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus metinėse ataskaitose išdėstytais pastebėjimais ir rekomendacijomis.

1. Tinkamo sąlygų pritaikymo švietimo srityje reikalavimo įtvirtinimo klausimai

Remiantis Konvencijoje vartojamų sąvokų aiškinimu 2 straipsnyje, diskriminacija dėl neįgalumo: „bet koks išskyrimas, atstūmimas arba apribojimas dėl neįgalumo, kuriais siekiama pabloginti arba paneigti arba dėl kurių pabloginamas arba paneigiamas visų žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių pripažinimas, įgyvendinimas arba naudojimas jomis lygiai su kitais asmenimis politinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje, pilietinėje arba bet kurioje kitoje srityje“. Taip pat nustatyta, kad diskriminacija dėl neįgalumo apima „visų formų diskriminaciją, įskaitant atsisakymą tinkamai pritaikyti sąlygas“. Konvencijoje paaiškinta, kad tinkamas sąlygų pritaikymas yra „būtinis ir tinkami pakeitimai ir pritaikymas, dėl kurių nepatiriama neproporcinga arba nepagrįsta našta ir kurių reikia konkrečiu atveju siekiant užtikrinti neįgaliesiems galimybę naudotis visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis lygiai su kitais asmenimis arba galimybę įgyvendinti šias teises ir laisves“. Remiantis šiais nuostatais, tokių sąlygų nepritaikymas, esant nurodytiems požymiams, gali būti kvalifikuotinas kaip diskriminacija dėl neįgalumo, dėl tokio nepritaikymo neužtikrinamas visavertis ir lygiateisis naudojimas teise į švietimą, kaip ir kitomis teisėmis, o toks užtikrinimas yra Konvencijos tikslas (Konvencijos 1 straipsnis).

17 Pagal Konvencijos Fakultatyvųjį protokolą Neįgalųjų teisių komitetui galimų teikti jo jurisdikcijai priskirtų asmenų ar jų grupių pateiktų pranešimų, kuriuose teigiama, kad šie asmenys tapo Šalies Konvencijos nuostatų pažeidimo aukomis, apibendrinimas (įskaitant ir tinkamų sąlygų pritaikymą) galėtų būti kito tyrimo dalykas.

18 Komitetas yra nusprendęs, kad bus sudaroma darbo grupė, kuri sieks parengti bendrojo komentaro dėl Konvencijos 24 straipsnio projektą (taip pat tai, kad bus skiriama bendro pobūdžio diskusijų dėl teisės į mokslą diena Komiteto 2015 m. balandžio mėnesio sesijos metu). Žr. Convention on the Rights of Persons with Disabilities Distr.: General 5 November 2014 Original: English. Committee on the Rights of Persons with Disabilities Report of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities on its twelfth session (15 September–3 October 2014), CRPD/C/12/2. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2FC%2F12%2F2&Lang=en.

Tinkamo sąlygų pritaikymo priemonės tikslas – užtikrinti, kad neįgaliajam lygiais su kitais asmenimis pagrindais būtų suteikta švietimo sistemos prieiga. Atliekamam tyrimui aktualus specialiai švietimui skirtas Konvencijos 24 straipsnis, kuris išryškina sritis, kurias turi užtikrinti valstybė, sudarydama tinkamas sąlygas. Pagal šį straipsnį valstybė garantuoja neįgalųjų teises švietimo srityje, visų lygių švietimą ir mokymąsi visą gyvenimą, kad neįgalieji dėl savo neįgalumo nebūtų šalinami iš bendrosios švietimo sistemos ir neįgaliejiems vaikams nebūtų atimta galimybė įgyti nemokamą ir privalomą pradinį arba vidurinį išsilavinimą; kad neįgalieji turėtų galimybę įgyti visiems tinkamą, kokybišką ir nemokamą pradinį išsilavinimą ir vidurinį išsilavinimą lygiai su kitais asmenimis tose bendruomenėse, kur jie gyvena; kad neįgalieji gautų būtiną paramą bendrojoje švietimo sistemoje, siekiant sudaryti sąlygas jų veiksmingam švietimui; kad aplinkoje, kuri geriausiai skatina akademinį ir socialinį vystymąsi, būtų teikiamos veiksmingos individualizuotos paramos priemonės, suderinamos su visiškos įtraukties tikslu.

Įvardinant tinkamų sąlygų nepritaikymą, galima remtis ir Darbo grupės, ruošusios Konvencijos tekstą, parengiamąją medžiaga ir Neįgalųjų teisių komiteto jurisprudencija, formuojama, remiantis patvirtintu šios Konvencijos tekstu (ypač Komitetui išdėstant pastebėjimus į Valstybių narių jam teikiamas ataskaitas apie Konvencijos įgyvendinimą).

Darbo grupės nuomone, termino „tinkamas sąlygų pritaikymas“ poreikis Konvencijoje kilo iš siekio užtikrinti atitiktį nediskriminavimo principui. Daug grupės narių pritarė, kad reikalinga, jog ši sąvoka išliktų bendrojo pobūdžio, lanksti, kad ji būtų lengvai taikoma įvairiems sektoriams (taip pat ir švietimo) ir kad būtų gerbiamos Valstybių – Konvencijos narių skirtingos teisinės tradicijos. Taip pat buvo sutariama, kad įvardinimas, kas sudaro „tinkamą sąlygų pritaikymą“, turi būti individualizuotas (sąmoningai nukreiptas į specifinius asmens poreikius tokiam pritaikymui) ir bendradarbiaujant tokiam asmeniui ir atitinkamam subjektui. Suvokiama, kad pastarajam subjektui neturi būti leista priversti asmenį priimti bet kokią „tinkamą sąlygų pritaikymą“. Taip pat tai, kad tose situacijose, kai galimas įvairus „tinkamo sąlygų pritaikymo“ parinkimas, ir kiekviena iš tokių priemonių atitiktų „tinkamos“ sąvoką, kad asmuo neturėtų teisės rinktis tos, kuri jam (jai) labiau patiktų. Prieita prie bendro sutarimo, kad valstybės finansavimo galimumas turėtų riboti „neproporcingos naštos“ naudojimą kaip priežastį darbdaviams ir paslaugų teikėjams tinkamai nepritaikyti sąlygų. Kai kurie Darbo grupės nariai pritarė pasiūlymui, kad nesėkmingas „tinkamas sąlygų pritaikymas“ savaime būtų traktuojamas kaip diskriminacija, kai kurie iš šių narių nurodė Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto 5 Bendrąjį komentarą, propaguojantį šį požiūrį. Kiti Darbo grupės nariai manė, kad Konvencija neturėtų nurodyti būdo, kuriuo „tinkamo sąlygų pritaikymo“ koncepcija būtų paaiškinta arba apibrėžta nacionaliniuose teisės aktuose. Jų nuomone, kad būtų neproporcinga, jei Tarptautinis teisinis dokumentas, pirmiausia sukurtas tam, kad laiduotų valstybės atsakomybę privatiems subjektams nevykdant „tinkamo sąlygų pritaikymo“, lemtų nediskriminavimo principo pažeidimą.

Atsižvelgtina ir į tai, kad Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komitetas, kurį Konvenciją ratifikavusios šalys turi reguliariai informuoti apie priemones, kurių jos ėmėsi įgyvendindamos Konvenciją ir kuris nurodo galimus Konvencijos įgyvendinimo trūkumus bei teikia rekomendacijas, dar nėra suformulavęs gairių, standartų, kurie būtų naudojami įgyvendinant Konvencijos numatomą „tinkamumą“, suprantamą kaip objektyvaus patikrinimo rezultatas, apimantis resursų tinkamumo analizę, pritaikymo tinkamumo ir tikėtinio tikslo, kovojant su diskriminacija, analizę. Manoma, kad tol, kol šios priemonės neišvysto, aktualios Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto išleistos gairės, numatančios valstybių pareigą imtis žingsnių, įgyvendinant Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą siekiant maksimalaus resursų prieinamumo¹⁹, įskaitant ir teisę į mokslą. Komiteto siūlyta valstybėms bendrauti tarpparlamentiniu būdu, kad būtų priimti teisės aktai ir vystoma teismų praktika tiesiogiai taikant nediskriminavimo tinkamo sąlygų pritaikymo pagrindu reikalavimą. Kelių valstybių praktika buvo pateikta kaip šios srities Gerosios praktikos pavyzdžiai: Australijos, Kanados, Airijos, Izraelio, Naujosios Zelandijos, Filipinų, Pietų Afrikos, Ispanijos, Švedijos, Didžiosios Britanijos, JAV, Zimbabvės, taip pat ES²⁰.

-
- 19 Komitetas nurodė, kad atitiktis šiam įsipareigojimui turi būti vertinama atsižvelgiant į šių elementų visumą: sąmoningą ketinimą įgyvendinti ekonomines, socialines ir kultūrinės teisės numatytomis priemonėmis, nediskriminacinį požiūrį, imantis tokių priemonių ir įgyvendinimo terminus; vertinant resursų apribojimą turi būti atidžiai analizuojamas kontekstas. United Nations General Assembly. Distr.: General 18 December 2013 Original: English. Human Rights Council. Twenty-fifth session. Agenda items 2 to 3. Annual report of the United Rights and Reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General. Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development. Thematic study on the right of persons with disabilities to education. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights A/HRC/25/29. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Disability/Pages/ThematicStudies.aspx>.
- 20 *Ibid.* Tinkamo sąlygų pritaikymo koncepcijos nacionalinėje su neįgalumu susijusioje valstybių teisėkūroje gerosios praktikos analizė pateikta, remiantis šiuo pagrindu - United Nations General Assembly. Distr.: General, 7 December 2005, English, Original: English. Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities. Seventh session, New York, 16 January -3 February 2006. The Concept of Reasonable Accommodation in Selected National Disability Legislation. Background conference document prepared by the Department of Economic and Social Affairs A/AC.265/2006/CRP.1. [žiūrėta 2015-01-12] Prieiga internete: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahc7bkgrndra.htm>. Apie pasaulio valstybių šios koncepcijos įtvirtinimo ir taikymo praktiką, taip pat ir peržengiančią neįgalumo kontekstą, plačiau žr. Reasonable Accommodation beyond Disability in Europe? European Network of Legal Experts in the Non-discrimination field. Written by Emmanuelle Bribosia and Isabelle Rorive. Supervised by Lisa Waddington. European Commission Directorate-General for Justice. Manuscript completed in September 2013. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Union, 2013. [žiūrėta 2012-01-12]. Prieiga internete: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/reasonable_accommodation_beyond_disability_in_europe_en.pdf.

Terminas „tinkamas sąlygų pritaikymas“ pavartotas Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto komentaruose (bendrajame komentare Nr. 5, taip pat minimas komentare Nr. 20), nustato nagrinėjamos srities pareigą: „tam, kad būtų vystoma lygybė ir panaikinama diskriminacija, Valstybės narės turi imtis atitinkamų žingsnių, kad užtikrintų, jog sąlygos būtų pritaikomos tinkamai. Konvencijos 5 straipsnis, skirtas lygybei ir nediskriminavimui, o tinkamas sąlygų pritaikymas vaidina sisteminių vaidmenį šiame specifiniame kontekste²¹. Pastebima, jog kai kurių šalių įstatymai nustato, kad lygybės ir nediskriminavimo principas numato tinkamo sąlygų pritaikymo pareigą (darbdaviui, kitam privačios ekonomikos subjektui, valdžios institucijai), t. y. pareigą imtis visų tinkamų priemonių tam, kad būtų garantuota tam tikrų kategorijų asmenų apsauga nuo diskriminacijos užtikrinant „priėjimą“ prie įdarbinimo arba kitos veiklos²².

Reikia pastebėti ir tai, kad tinkamo sąlygų pritaikymo pareigos vystymas, kaip netiesioginės diskriminacijos draudimas – probleminis Europoje, nes diskutuojama dėl netiesioginės diskriminacijos koncepcijos. Pranešimai, pateikti Europos teisės ekspertų tinklo, rodo, kiek yra išnykusios ribos tarp teisinių sąvokų „tinkamas pritaikymas“, „netiesioginė diskriminacija“ ir pozityvūs veiksmai. Tinkamas pritaikymas neretai siejamas su priemonėmis, įgyvendinamomis per teisėkūrą, atsižvelgiant į tam tikros asmenų kategorijos specialiuosius poreikius. Nors egzistuoja panašus supratimas ir peržengus šių teisinių priemonių kontekstą, šių priemonių dėka lygybės ir socialinės įtraukties siekis tam tikromis aplinkybėmis padaro būtina atsižvelgimą į specialiąsias asmenų savybes²³.

Atkreipiamas dėmesys į tai, kad akademikai nesutaria, kaip kvalifikuoti atsakymą teikti tinkamą sąlygų pritaikymą: ar kaip tiesioginę, ar kaip netiesioginę diskriminaciją, ar kaip trečią *sui generis* diskriminacijos rūšį. Manoma, kad bet kuriu atveju, tinkamo sąlygų pritaikymo pareiga glaudžiai susijusi su netiesioginės

21 Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Comment on the Draft General Comment No 2 Article 9. Submitted by the Civil Rights Foundation, Stop Discrimination, Norway. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/DGCArticles12And9.aspx>.

22 United Nations General Assembly. Distr.: General 18 December 2013 Original: English. Human Rights Council. Twenty-fifth session. Agenda items 2 to 3. Annual report of the United Nations High Commissioner and the Secretary-General. Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development. Thematic study on the right of persons with disabilities to education. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights A/HRC/25/29. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Disability/Pages/ThematicStudies.aspx>.

23 Reasonable Accommodation beyond Disability in Europe? European Network of Legal Experts in the Non-discrimination field. Written by Emmanuelle Bribosia and Isabelle Rorive. Supervised by Lisa Waddington. European Commission Directorate-General for Justice. Manuscript completed in September 2013. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Union, 2013. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/reasonable_accommodation_beyond_disability_in_europe_en.pdf.

diskriminacijos terminu. Ji grindžiama substantyvos lygybės idėja, pripažįstant, kad nuostata gali būti išoriškai neutrali, t. y. formaliai nebūti kaip draudžiamas kriterijus, tačiau gali diskriminuoti savo poveikiu, kai ji *de facto* sudaro kliūtis saugomai žmonių grupei ir dėl to suvoktina kaip netiesioginė diskriminacija. Nors netiesioginė diskriminacija tik leidžia nustatyti, ar nuostata, kriterijus arba praktika yra diskriminacinio pobūdžio. Jeigu šis pobūdis konstatuojamas, tokia nuostata, kriterijus arba praktika turėtų būti uždrausti ir pakeisti naujomis, nediskriminacinėmis, bendrai taikomomis priemonėmis. Kai kuriais atvejais, kai prieštaringa priemonė atrodo geriausias kelias pasiekti teisėtą tikslą, nors ji sukuria ir kliūtis saugomai grupei, priemonės pateisinimas išimties nustatymo keliu tam asmeniui, kuriam sudaroma kliūtis, gali būti vienintelis kelias pašalinti diskriminacinį pobūdį nedarant kompromiso su priemonės tikslu. Šiuo požiūriu tinkamas sąlygų pritaikymas gali būti interpretuojamas kaip specifinis atsakas, kuris labiau nukreiptas į individualias charakteristikas²⁴.

Suvokiant tinkamo sąlygų pritaikymo reikšmę ir potencialią įveikiant diskriminaciją, pripažįstama, kad įstatymų leidėjai ir teismai nenoromis įtvirtina ir taiko tinkamo sąlygų pritaikymo principą kaip teisinį įpareigojimą. Tikimasi, kad Neįgaliųjų teisių konvencija gali tarnauti tarsi atviros bendrosios durys, įskaitant specifinę neįgalumo sritį²⁵. Patvirtinama, kad tokios situacijos, kai asmeniui nesuteikiama tinkamo sąlygų pritaikymo, kai tokios priemonės nebūtų neproporcinga arba nepagrįsta našta, gali būti kvalifikuojamos kaip diskriminacija, priklausomai nuo konkretaus atvejo aplinkybių. Dar daugiau – asmenys turi turėti galimybę imtis teisinių priemonių tam, kad galėtų apskųsti bet kokią tinkamų priemonių, kurios galėtų būti priimtose, neteikimą. Skatinama toliau nagrinėti ir plėsti tinkamo sąlygų pritaikymo apimtį peržengiant tai, kas jau yra įtvirtinta teisiniu reguliavimu²⁶.

Taigi, turint omenyje tai, kas išdėstyta, tinkamo sąlygų pritaikymo reikalavimo turinio, jo ribų, atsižvelgiant į jo sąsajas su kitomis Konvencijos numatomomis priemonėmis, siekiant įgyvendinti šios priemonės ir visos Konvencijos tikslą, klausimai išlieka atviri tolesniam vystymui.

24 *Supra note*, p. 23.

25 United Nations General Assembly. Distr.: General, 5 August 2014, Original: English. Sixty-ninth session. Item 69 (b) of the provisional agenda Promotion and protection of human rights: human rights questions, including alternative approaches for improving the effective enjoyment of human rights and fundamental freedoms. Elimination of all forms of religious intolerance. Note by the Secretary-General. Interim report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief A/69/261. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Religion/A.69.261.pdf>.

26 *Ibid.*

2. Šio reikalavimo įtvirtinimo ir jo įgyvendinimo švietimo srityje trūkumai Konvencijos valstybėse narėse

Neįgaliųjų teisių komitetas galutiniuose pastebėjimuose valstybėms narėms dėl jų teiktų ataskaitų tinkamo sąlygų pritaikymo neužtikrinimą traktavo kaip lygybės ir nediskriminavimo principų pažeidimą. Gali būti pateikiamas ne vienas pavyzdys dėl Komiteto 2011–2014 m. konstatuotų valstybių narių teisinio reguliavimo neatitikties Konvencijos nuostatomis, nes nebuvo užtikrintas tinkamas sąlygų pritaikymas, todėl išdėstyti Komiteto siūlymai dėl tinkamo sąlygų pritaikymo pareigos įtvirtinimo ar (ir) jos įgyvendinimo; taip pat susijusios valstybių narių probleminės sritys, įgyvendinant Konvencijos 24 straipsnį.

Neįgaliųjų teisių komitetas išreiškė apgailestavimą dėl aiškumo stygiaus taikant „tinkamo sąlygų pritaikymo“ sąvoką. Komitetas rekomendavo, kad Tunisas inkorporuotų tinkamo sąlygų pritaikymo apibrėžimą į nacionalinę teisę ir taikytų jį, atsižvelgdamas į Konvencijos 2 straipsnį, ypač užtikrinant, kad įstatymas aiškiai, eksplicitiškai pripažintų tinkamo sąlygų pritaikymo neteikimą kaip negalia grindžiamą diskriminaciją²⁷.

Komitetas taip pat išreiškė susirūpinimą, kad Peru teisės aktai, susiję su neįgalumu, ne visiškai atitinka Konvenciją ir tuo aspektu, kad juose nėra įtvirtinta nuoroda į tinkamo sąlygų pritaikymo neteikimą. Komitetas rekomendavo, kad valstybė narė priimtų strateginį dokumentą tam, kad būtų įgyvendintos visos Konvencijoje įtvirtintos teisės ir kad būtų pagreitinta teisės aktų peržiūra siekiant, kad jie atitiktų visus Konvencijos nuostatus, įskaitant jos pagrindinius principus ir, be kita ko, kad būtų apibrėžtas tinkamas sąlygų nepritaikymas ir diskriminacija dėl ryšio, kaip diskriminacijos dėl negalios formos²⁸.

Komitetas pažymėjo, kad nei tinkamo sąlygų pritaikymo koncepcija, nei pripažinimas, kad tokio pritaikymo neteikimas yra diskriminacijos forma, nėra eksplicitiškai įtvirtinti Argentinos antidiskriminaciniuose įstatymuose ir įstatymuose, susijusiuose *inter alia* su švietimu. Komitetas ragino valstybę narę antidiskriminaciniuose teisės aktuose įtvirtinti tinkamo sąlygų pritaikymo koncepciją ir užtikrin-

27 Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 13 May 2011, Original: English. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Fifth session, 11-15 April 2011. Consideration of reports submitted by States parties under article 35 of the Convention. Concluding observations of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities CRPD/C/TUN/CO/1, Tunisia. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.

28 Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 20 April 2012, ADVANCE UNEDITED VERSION. Original: English. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Seventh session Geneva, 16-20 April 2012. Consideration of reports submitted by States parties under article 35 of the Convention. Concluding observations prepared by the Committee on the Rights of Persons with Disabilities CRPD/C/PER/CO/1, Peru. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5 [žiūrėta 2015-01-12].

ti, kad atitinkami teisės aktai apibrėžtų tinkamą sąlygų nepritaikymą kaip diskriminacijos dėl neįgalumo formą²⁹.

Komitetas išreiškė rūpestį, kad Kinija nenuosekliai taiko tinkamo sąlygų pritaikymo koncepciją, siejant ją su nediskriminavimo principu. Komitetas siūlė Kinijos teisėje įtvirtinti tinkamo sąlygų pritaikymo apibrėžimą, kuris atspindėtų Konvencijos apibrėžimą, apimančią būtiną ir tinkamą pakeitimą bei pritaikymą konkrečiu atveju, taip pat egzistuojant ir bendrojo pobūdžio prienamumo nuostatomis. Komitetas konstatavo, kad valstybė narė taip pat turėtų užtikrinti, kad įstatymas eksplacitiškai pripažintų, kad tinkamo sąlygų pritaikymo neteikimas yra diskriminacija dėl neįgalumo³⁰.

Komitetas susirūpinęs pažymėjo, kad Vengrijos teisės aktai nepateikė nuorodos apie tai, kad tinkamas sąlygų nepritaikymas traktuojamas kaip diskriminacija. Komitetas kvietė valstybę narę imtis žingsnių užtikrinti, kad jos teisės aktai eksplacitiškai įtvirtintų, kad tinkamas sąlygų nepritaikymas yra draudžiamos diskriminacijos aktas. Komitetas taip pat pažymėjo, kad valstybė narė neatliko pakankamų žingsnių, kad teiktų tinkamą sąlygų pritaikymą visiems neįgaliesiems studentams bendrojo lavinimo įstaigose ir plėtotų įtraukiojo švietimo sistemą tokią, kokia ji apibrėžta Konvencijoje. Komitetas ragino Vengriją skirti pakankamus resursus įtraukiojo švietimo sistemos neįgaliesiems vaikams vystymui. Jis pakartojo, kad tinkamas sąlygų nepritaikymas yra pažeidimas ir rekomendavo, kad valstybė narė reikšmingai padidintų savo pastangas, tinkamai pritaikydama sąlygas neįgaliesiems vaikams, atsižvelgiant į mokslievių individualius poreikius, teikdama neįgaliesiems moksleiviams reikalingą paramą bendroje švietimo sistemoje, tęsdama mokytojų ir kito personalo mokymą, leidžiantį jiems dirbti įtraukiojo švietimo įstaigose³¹.

Komitetas taip pat išreiškė rūpestį dėl to, kad Paragvajaus teisės aktuose neįtvirtinti nuostatai, kurie eksplacitiškai apibrėžtų tinkamą sąlygų nepritaikymą kaip

29 Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 8 October 2012, English, Original: Spanish. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Concluding observations on the initial report of Argentina as approved by the Committee at its eighth session (17–28 September 2012) CRPD/C/ARG/CO/1. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.

30 Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 15 October 2012, Original: English. Committee on the Rights of Persons with Disabilities Concluding observations on the initial report of China, adopted by the Committee at its eighth session (17–28 September 2012) CRPD/C/CHN/CO/1. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.

31 Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 22 October 2012, Original: English. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Concluding observations on the initial periodic report of Hungary, adopted by the Committee at its eighth session (17–28 September 2012) CRPD/C/HUN/CO/1. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.

diskriminacijos formą. Komitetas ragino valstybę narę imtis būtinų teisėkūros ir administracinių priemonių tam, kad būtų panaikinta diskriminacija dėl neįgalumo ir priimti teisės aktai, draudžiantys diskriminaciją; Komiteto nuomone, tokios priemonės turi eksplacitiškai nukreipti į tinkamo sąlygų pritaikymo neteikimą kaip diskriminacijos dėl neįgalumo formą³².

Komitetas rekomendavo Azerbaidžanui jo naujojo įstatymo dėl neįgalųjų teisių projekte įtvirtinti tinkamo sąlygų pritaikymo koncepciją ir užtikrinti, kad šis ir kiti teisės aktai aiškiai nustatytų, kad tinkamas sąlygų nepritaikymas yra diskriminacija neįgalumo pagrindu.

Komitetas taip pat pateikė valstybei narei keletą kitų rekomendacijų: a) sutelkti pastangas tam, kad ji įgyvendintų įtraukijį švietimą ir tinkamai pritaikytų sąlygas mokyklose ir kitose mokymo įstaigose, taip pat *inter alia* pagalbines technologijas ir paramą klasėse, prieinamą ir pritaikytą mokymo medžiagą ir programas, taip pat prieinamą mokyklų aplinką; b) skirti pakankamus finansinius ir žmogiškuosius rešursus tam, kad būtų įgyvendinta valstybės narės įtraukiojo švietimo programa; c) sutelkti pastangas tam, kad ji teiktų kokybišką mokytojų mokymą, įskaitant neįgaluosius mokytojus, naudojant Brailio ir ženklų raštą, įgyvendinant visų negalios rūšių vaikų švietimą, įskaitant kurčius ir sunkiai girdinčius mergaites ir berniukus; užtikrinti, kad įtraukusis švietimas būtų pagrindinė integrali dėstytojų mokymo universitetuose dalis; d) atlikti tyrimus dėl egzistuojančios įtraukiojo švietimo programos veiksmingumo ir ta apimtimi, kiek valstybė narė atitinka prieinamumo standartus.³³

Komitetas apgailestavo, kad Kosta Rikos antidiskriminaciniai teisės aktai nepripažįsta diskriminacijos neįgalumo pagrindu ir tinkamo sąlygų nepritaikymo kaip diskriminacijos formos. Komitetas ragino valstybę narę imtis teisėkūros ir administracinių priemonių, būtinų draudžiant diskriminaciją neįgalumo pagrindu ir eksplacitiškai įtraukti tinkamą sąlygų nepritaikymą kaip diskriminacijos neįgalumo pagrindu formą³⁴.

32 Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 15 May 2013, English, Original: Spanish. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Concluding observations on the initial report of Paraguay, adopted by the Committee at its ninth session, 15–19 April 2013, CRPD/C/PRY/CO/1. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.

33 Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 12 May 2014, Original: English. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Concluding observations on the initial report of Azerbaijan. Adopted by the Committee at its eleventh session (31 March–11 April 2014) CRPD/C/AZE/CO/1. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.

34 Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 12 May 2014, English, Original: Spanish. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Concluding observations on the initial report of Costa Rica. Adopted by the Committee at its eleventh session (31 March–11 April 2014) CRPD/C/CRI/CO/1. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.

Komitetas išreiškė susirūpinimą, kad naujasis Švedijos įstatymas dėl diskriminacijos, įtvirtinantis tinkamą sąlygų nepritaikymą kaip diskriminaciją, daro išimtį dėl organizacijų, įdarbinančių mažiau nei 10 darbuotojų. Komitetui taip pat kėlė susirūpinimą tai, kad tinkamas sąlygų nepritaikymas netraktuojamas kaip bendrojo pobūdžio, jį taikant valstybės narės teisės sistemoje, ir kad skirtingų valdymo lygių institucijos nėra susaistytos šia teisine pareiga. Komitetas ragino valstybę narę peržiūrėti pasiūlytąjį įstatymo projektą, kad jis visiškai atitiktų Konvencijos 5 straipsnį ir imtis visų galimų žingsnių, kad būtų užtikrinta tinkamai pritaikomos sąlygos visose visuomenės gyvenimo srityse, ir visuomenės, ir profesiniame kontekstuose, nedarant išimčių, grindžiant lygių galimybių principu. Komitetas ragino valstybę narę pateikti tinkamo sąlygų pritaikymo teisinį apibrėžimą ir įtvirtinti jį visuose atitinkamuose įstatymuose taip, kad jis būtų taikomas visose valdymo srityse, įskaitant teismo ir administracines sritis. Kalbant apie problemines su tinkamo sąlygų pritaikymo reikalavimu susijusias įtraukiojo švietimo sritis, aktualu, kad Komitetas išreiškė susirūpinimą, jog mokyklos gali atsakyti priimti neįgaliuosius moksleivius dėl organizacinio ir ekonominio sunkmečio. Taip pat dėl valstybės narės ataskaitų, rodančių, jog kai kurie vaikai, kuriems reikalinga plati parama, negali lankyti mokyklos, nes tos paramos stygius. Komitetas ragina Valstybę narę garantuoti visų moksleivių turinčių negalia įtrauktį į bendrojo lavinimo mokyklas ir užtikrinti, kad jie gautų reikiamą paramą.³⁵

Peržvelgus Komiteto įvardytas problemas dėl tinkamo sąlygų pritaikymo įtvirtinimo ir jo įgyvendinimo švietimo srityje, taip pat kitas su įtraukiojo švietimo sritimi susijusias problemines sritis, atsižvelgiant į Komiteto pateiktas rekomendacijas šiais klausimais, išdėstytini keli apibendrinantys teiginiai. Pirma, kad teisės aktai, susiję su neįgalumu, atitiktų Konvenciją, juose, be kita ko, turi būti įtvirtinta tinkamo sąlygų pritaikymo koncepcija (apibrėžimas, apimantis būtiną ir tinkamą pakeitimą bei pritaikymą konkrečiu atveju; greta bendrojo pobūdžio prieinamumo nuostatų) ir šių sąlygų pritaikymo neteikimas eksplicitiškai pripažintas kaip negalia grindžiama diskriminacija. Antra, probleminėms sritims, taip pat susijusiomis su tinkamu sąlygų pritaikymu, Komitetas ragino skirti pakankamus finansinius ir žmogiškuosius resursus įtraukiojo švietimo sistemos neįgaliems vaikams vystymui, rekomendavo, kad būtų reikšmingai padidintos pastangos tinkamai pritaikant sąlygas neįgaliesiems vaikams, atsižvelgiant į moksleivių individualius poreikius, teikiant neįgaliems moksleiviams reikalingą paramą bendrojoje švietimo sistemoje, tęsiant mokytojų ir kito personalo mokymą, leidžiantį jiems dirbti įtraukiojo švietimo įstaigose.

Taip pat pastebėtina (tai matoma iš Komiteto išvadų ir rekomendacijų dėl jam teiktų valstybių narių pradinių ataskaitų), kad tinkamo sąlygų pritaikymo reikalavimas

35 Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 12 May 2014, Original: English. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Concluding observations on the initial report of Sweden CRPD/C/SWE/CO/1 Adopted by the Committee at its eleventh session (31 March–11 April 2014). [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.

glaudžiai persipynęs su prieinamumo užtikrinimu. Persipynimo glaudumas dažnai kečia ir sąvokų „prieinamumas“ ir „tinkamas sąlygų pritaikymas“ skirties problemų. Taigi Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas yra raginęs spręsti švietimo prieinamumo klausimą ir tinkamų sąlygų sudarymo asmenims sampratą ir aiškiai atskirti nuo prieinamumo sampratos, kurios vienas iš aspektų – iš anksto numatyta pareiga žmonių grupei.³⁶ Konvencijos straipsnių parengiamojoje medžiagoje išryškinamas šių sąvokų kaip bendro ir atskiro (bendrojo pobūdžio ir individualaus pritaikymo) skirtumas: prieinamumas yra susijęs su grupe, o tinkamas pritaikymas – su asmeniu, jis taikomas užtikrinant prieinamumą neįgaliam asmeniui konkrečioje situacijoje³⁷.

3. Tinkamo sąlygų pritaikymo švietimo srityje realizavimo trūkumai Lietuvoje

Vertinant Lietuvos Respublikos teisinį reguliavimą, aišku, kad įtvirtinta (Lietuvos Respublikos lygių galimybių, švietimo įstatymuose ir kt.³⁸) tinkamo sąlygų pritaikymo neįgaliesiems, taip pat turintiesiems specialiųjų poreikių švietimo srityje koncepcija, tad yra pagrindas, atsižvelgiant į konkrečias situacijos aplinkybes (be kita ko, įvertinus, ar, pritaikant šias sąlygas, nebūtų vadinamosios neproporcingos arba nepagrįstos naštos atvejo), šių sąlygų nepritaikymą arba nepakankamą pritaikymą pripažinti kaip negalia grindžiamą diskriminaciją.

Vertinant praktinio tinkamų sąlygų pritaikymo užtikrinimo situaciją Lietuvoje, pastebėtina, kad Lietuvos Respublikos Vaiko teisių kontrolierius, tirdamas vaiko teisių pažeidimus, yra konstatavęs ir atvejus, kai buvo neužtikrintas tinkamas neįgalaus vaiko šios teisės įgyvendinimas (2011, 2012). Vaiko teisių apsaugos kontrolierius patvirtino vaikų, turinčių negalią, problemas: mokyklų ir kitų švietimo įstaigų aplinkos pritaikymo neįgaliesiems vaikams poreikį, metodinės pagalbos švietimo įstaigoms ir tėvams ugdant neįgalius (specialiųjų ugdymosi poreikių) vaikus, trūkumą; švietimo prieinamumo šiems vaikams problemas; nepritaikytos transporto infrastruktūros, maršrutų, transporto paslaugų plėtojimo nepakankamumą³⁹; specialiųjų ugdymosi

36 Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl JT neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo ir įgyvendinimo kontrolės ES institucijose ir EESRK vaidmens (nuomonė savo iniciatyva) SOC/464. Pranešėjas Ioannis Vardakastanis. 2012 m. gruodžio 12 d., Briuselis. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www.eesc.europa.eu/>.

37 Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Comment on the Draft General Comment No 2 Article 9. Submitted by the Civil Rights Foundation, Stop Discrimination, Norway. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/DGCArticles12And9.aspx>.

38 Plačiau žr. Lietuvos Respublikos pirminė Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaita 2012 m. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://www.socmin.lt/public/uploads/1063_neigaliuju_konv_atask_2012m.pdf.

39 Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2012 metų veiklos ataskaita Nr. 4-1, 2013-03-29, Vilnius. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www3.lrs.lt/docs2/NJVSGVTH.PDF>.

poreikių vaikų ugdymo, švietimo paslaugų prieinamumo sutrikusį intelektą turintiems vaikams, baigus pagrindinio ugdymo individualizuotą programą; problemas, neįgalių vaikų (turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių) pavėžėjimo į ugdymo įstaigas sunkumus; techninės pagalbos priemonių neįgaliems vaikams problema⁴⁰.

Apžvelgus konkrečiau, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktų individualių skundų dėl specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų ugdymo tyrimai rodo, kad „ugdymo įstaigose stinga švietimo pagalbos ir kitų specialistų, kurie tinkamai užtikrintų specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymą; pedagogų kompetencija nepakankama; stinga pritaikytų mokymosi priemonių, kabinetų ir kt. Taip pat paminėtina, kad yra nedidelis ugdymo įstaigų, pasiruošusių kvalifikuotai ugdyti ir suteikti pagalbą negaliai ir specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams, pasirinkimas, pvz., turintiems autizmo sindromą. „Kitokius“ vaikus stengiamasi „išstumti“ iš bendrojo ugdymo mokyklos, tėvams primygtinai siūloma vaiką ugdyti namuose, nepaisant to, jog mokymosi forma ir mokymosi proceso organizavimo būdas turi būti pasirenkamas bendru moksleivio, moksleivio tėvų ir mokyklos vadovo susitarimu, atsižvelgus į moksleivio mokymosi poreikius, specialiuosius ugdymosi poreikius ir kt.“⁴¹

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliekamų tyrimų metu ne kartą fiksuojamos neįgalių vaikų (turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių) pavėžėjimo į ugdymo įstaigas problemos. Praktinėje veikloje pastebėta, jog ne visada neįgaliųjų vaikų pavėžėjimas į ugdymo įstaigas tinkamai užtikrinamas: ugdymo įstaigos, stokodamos transporto priemonių, organizuoja neįgalių vaikų pavėžėjimą besivadovaudamos nuostatais, jog vaikas į ugdymo įstaigą ir iš jos turi būti pavėžėtas, orientuojantis į vaiko atvežimo ir parvežimo faktą, tačiau ne į vaiko teisę gauti jam būtiną formalųjį ir neformalųjį ugdymą (nustatytas vaiko ugdymo valandas), kuris dėl netinkamai organizuojamo pavėžėjimo yra teikiamas, derinantis išimtinai prie vaiką vežančio transporto grafiko.

Apibendrinus galima teigti, kad tinkamo sąlygų pritaikymo reikalavimas glaudžiai persipynęs su prieinamumo užtikrinimu, taip pat galima tvirtinti, kad lėšų, būtinų teisės aktams įgyvendinti, stygius, reikalingų specialistų stygius ir (ar) nepakankama jų kompetencija, paslaugų stygius ir šių paslaugų plėtros nebuvimas yra aktualūs neįgaliųjų, taip pat turinčiųjų specialiųjų poreikių galimybių mokytis, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją užtikrinimo aspektai, dėl kurių teiktinos rekomendacijos.

Išvados ir pasiūlymai

Daugiausia analizuotos Jungtinių Tautų institucijų praktikos atskleidimas ir konkrečiai Neįgaliųjų teisių komiteto pastebėjimų dėl Neįgaliųjų teisių konvenciją

40 Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaita Nr. 4–4, 2014-03-31, Vilnius. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www3.lrs.lt/docs2/ATMQTAUA.PDF>.

41 *Ibid.*

ratifikavusių valstybių narių teisinio reguliavimo ir praktinio jo įgyvendinimo neatitiktis Konvencijos (ypač 24 straipsnio) nuostatomis, užtikrinantiems neįgaliųjų, taip pat turinčiųjų specialiųjų poreikių švietimo srityje, galimybes įgyti ugdymą ir išsilavinimą, atitinkantį prigimtinius jų gebėjimus, apibendrinimas leido nustatyti šiems asmenims aktualiausias problemines švietimo sistemos sritis, Lietuvos Respublikos Vaiko teisių kontrolieriaus patvirtintas nacionaliniu lygmeniu.

Tirtas pakankamai siauras aspektas: tinkamo sąlygų pritaikymo kaip nediskriminavimo užtikrinimo neįgaliesiems, taip pat turintiesiems specialiųjų poreikių švietimo srityje, įgyvendinimo problematika ir su ja susiję klausimai apibendrintini kaip nepakankamas lėšų, būtinų švietimo sistemą reguliuojantiems teisės aktams įgyvendinti, skyrimas arba jų neskyrimas, specialistų stygius arba nepakankama jų kompetencija, paslaugų stygius ir jų plėtros nebuvimas.

Nagrinėta Neįgaliųjų teisių komiteto tebevystoma tinkamo sąlygų pritaikymo neįgaliesiems, taip pat turintiesiems specialiųjų poreikių švietimo srityje, reikalavimo įtvirtinimo ir įgyvendinimo aiškinimo praktika leidžia pateikti rekomendacijas kaip gaires didinant neįgaliųjų, taip pat turinčiųjų specialiųjų poreikių švietimo srityje galimybes įgyti ugdymą ir išsilavinimą, atitinkantį jų prigimtinius gebėjimus.

Galima daryti išvadą, kad Lietuva neatliko pakankamų žingsnių, kad tinkamai pritaikytų sąlygas visiems neįgaliesiems, taip pat turintiesiems specialiųjų poreikių švietimo srityje, bendrojo lavinimo įstaigose ir plėtotų įtraukiojo švietimo sistemą tokią, kokia ji apibrėžta Konvencijoje. Kadangi tinkamo sąlygų pritaikymo minėtiems asmenims neteikimas yra diskriminacijos apraiška, yra pagrindo manyti, atsižvelgiant į kiekvienos konkrečios tokių sąlygų nepritaikymo situacijos aplinkybes (įvertinus, ar, pritaikant šias sąlygas, nebūtų vadinamosios neproporcingos arba nepagrįstos naštos atvejo), kad galimas Konvencijos nuostatų pažeidimas, kuris skųstinas remiantis Konvencijos Fakultatyviu protokolu. Lietuvai būtina skirti pakankamus resursus įtraukiojo švietimo sistemos neįgaliesiems, taip pat turintiesiems specialiųjų poreikių švietimo srityje vystymui. Rekomenduotina, kad valstybė reikšmingai padidintų savo pastangas tinkamai pritaikydama sąlygas neįgaliesiems, taip pat turintiesiems specialiųjų poreikių švietimo srityje, atsižvelgdama į jų individualius poreikius, teikdama jiems reikalingą paramą bendrojo lavinimo švietimo sistemoje, tęsdama mokytojų ir kito personalo mokymą, leidžiantį jiems dirbti įtraukiojo švietimo įstaigose. Visų išvardytų priemonių tinkamas praktinis pritaikymas galėtų sudaryti sąlygas ir visuomenės požiūrio į neįgaliuosius, taip pat turinčiuosius specialiųjų poreikių švietimo srityje, kitimui.

Literatūra

1. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolai. Valstybės žinios. 2010, Nr. 71-3561.
2. 2010 m. gegužės 27 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. XI-854 *Dėl Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus*

- protokolo ratifikavimo*. Valstybės žinio. 2010, Nr. 67-3350.
3. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. 38-1804 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
 4. Gudžinskienė, V.; Jurgutienė, Ž. 2010. Neįgaliųjų socialinės integracijos teisinis reglamentavimas. Socialinis ugdymas. Įvairių visuomenės grupių socialinė integracija. Nr. 11 (22).
 5. Guščinskienė, J.; Čiburienė, J. 2011. Lietuvos neįgaliųjų įtrauktis į aukštąjį mokslą ir darbo rinką: socialinės atsakomybės aspektas. *Ekonomika ir vadyba*. Nr. 16, p. 503.
 6. Veniūtė, M. 2007. Psichikos negalią turinčių žmonių socialinės integracijos galimybės Lietuvoje. *Biologinė psichiatrija ir psichofarmakologija*. Daktaro disertacija. T. 9, Nr. 2. p. 88.
 7. Ruolytė-Verschoore, R.; Ruškus, J. 2012. Pradžią turi kurti pats: neįgaliųjų studentų dalyvavimas aukštosiose mokyklose Lietuvoje. *Kultūra ir visuomenė*. Nr. 3(2). p. 89.
 8. Benefits of the Optional Protocol. Computer slide presentation: „The Optional Protocol“. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://www.ohchr.org/EN/Issues/Disability/Pages/TrainingmaterialCRPDConvention_OptionalProtocol.aspx.
 9. Conference of States Parties to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities Seventh session, New York, 10-12 June 2014 Item 5 (d) of the provisional agenda* Matters related to the implementation of the Convention: informal panel discussion. Youth with disabilities.
 10. CRPD/CSP/2014/4. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www.un.org/disabilities/documents/COP/COP7/CRPD.CSP.2014.4.E.pdf>.
 11. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 20 April 2012, ADVANCE UNEDITED VERSION. Original: English. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Seventh session Geneva, 16-20 April 2012. Consideration of reports submitted by States parties under article 35 of the Convention. Concluding observations prepared by the Committee on the Rights of Persons with Disabilities CRPD/C/PER/CO/1, Peru. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.
 12. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 13 May 2011, Original: English. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Fifth session, 11-15 April 2011. Consideration of reports submitted by States parties under article 35 of the Convention. Concluding observations of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities CRPD/C/TUN/CO/1, Tunisia. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.
 13. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 15 May 2013, English, Original: Spanish. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Concluding observations on the initial report of Paraguay, adopted by the Committee at its ninth session, 15–19 April 2013, CRPD/C/PRY/CO/1. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.

14. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 12 May 2014, Original: English. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Concluding observations on the initial report of Azerbaijan. Adopted by the Committee at its eleventh session (31 March–11 April 2014) CRPD/C/AZE/CO/1. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.
15. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 12 May 2014, English, Original: Spanish. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Concluding observations on the initial report of Costa Rica. Adopted by the Committee at its eleventh session (31 March–11 April 2014) CRPD/C/CRI/CO/1. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.
16. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 12 May 2014, Original: English. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Concluding observations on the initial report of Sweden CRPD/C/SWE/CO/1 Adopted by the Committee at its eleventh session (31 March–11 April 2014). [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.
17. Convention on the Rights of Persons with Disabilities Distr.: General, 5 November 2014, Original: English. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Report of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities on its twelfth session (15 September–3 October 2014), CRPD/C/12/2. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/198/68/PDF/G1419868.pdf?OpenElement>.
18. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 8 October 2012, English, Original: Spanish. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Concluding observations on the initial report of Argentina as approved by the Committee at its eighth session (17–28 September 2012) CRPD/C/ARG/CO/1. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.
19. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 15 October 2012, Original: English. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Concluding observations on the initial report of China, adopted by the Committee at its eighth session (17–28 September 2012) CRPD/C/CHN/CO/1. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.
20. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Distr.: General, 22 October 2012, Original: English. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Concluding observations on the initial periodic report of Hungary, adopted by the Committee at its eighth session (17–28 September 2012) CRPD/C/HUN/CO/1. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.
21. Draft Article 7. Equality and Non-discrimination. [žiūrėta 2015-01-

- 12]. Prieiga internete: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahcwgreporta7.htm>.
22. Lietuvos Respublikos pirminė Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaita 2012 m. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://www.socmin.lt/public/uploads/1063_neigaliuju_konv_atask_2012m.pdf.
23. Lietuvos Respublikos lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2013 m. ataskaita. Vilnius, 2014. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www.lygybe.lt/lt/metines-tarnybos-ataskaitos.html>.
24. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus komentaras dėl Lietuvos Respublikos ataskaitos apie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimą Lietuvoje 2004 – 2008 metais, Vilnius, 2012. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www3.lrs.lt/docs2/OCCOSZW.PDF>.
25. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2012 metų veiklos ataskaita Nr. 4–1, 2013-03-29. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www3.lrs.lt/docs2/NJVSGVTH.PDF>.
26. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaita Nr. 4–4, 2014-03-31, Vilnius. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www3.lrs.lt/docs2/ATMQTAUA.PDF>.
27. Šėporaitytė, D.; Tereškinas, A. 2007. Neįgaliųjų išdarbinimo ir mokslo galimybės Lietuvoje. Tyrimo ataskaita. Filosofija. Sociologija. Vilnius, LMA. 2012. T. 23. Nr. 2, p. 136–144. Prieiga internete [žiūrėta 2015-01-12] <<http://www.lmalaidykla.lt/publ/0235-7186/2012/2/136-144.pdf>>
28. Reasonable Accommodation beyond Disability in Europe? European Network of Legal Experts in the Non-discrimination field. Written by Emmanuelle Bribosia and Isabelle Rorive. Supervised by Lisa Waddington. European Commission Directorate-General for Justice. Manuscript completed in September 2013. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Union, 2013. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/reasonable_accommodation_beyond_disability_in_europe_en.pdf.
29. State of Democracy, Human Rights and The Rule of Law in Europe. Report by the Secretary General of the Council of Europe SG(2014)1-FINAL. An analysis of democracy, human rights and the rule of law in Europe, based on the findings of the Council of Europe monitoring mechanisms and bodies. Thorbjørn Jagland. 124th Session of the Committee of Ministers Vienna, 5–6 May 2014, English version, Council of Europe: 2014. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <https://edoc.coe.int/en/fundamental-freedoms/5949-state-of-democracy-human-rights-and-the-rule-of-law-in-europe.html>.
30. The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. Adopted by World Conference on Special Needs Education: Access and Quality. Salamanca, Spain, 710 June, 1994. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000984/098427eo.pdf>.
31. United Nations General Assembly. Distr.: General 18 December 2013 Original: English. Human Rights Council. Twenty-fifth session. Agenda items 2 to 3. Annual report of the United Rights and Reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General. Promotion and protection of all

human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development. Thematic study on the right of persons with disabilities to education. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights A/HRC/25/29. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Disability/Pages/ThematicStudies.aspx>.

32. United Nations General Assembly. Distr.: General, 5 August 2014, Original: English. Sixty-ninth session. Item 69 (b)

of the provisional agenda Promotion and protection of human rights: human rights questions, including alternative approaches for improving the effective enjoyment of human rights and fundamental freedoms. Elimination of all forms of religious intolerance. Note by the Secretary-General. Interim report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief A/69/261. [žiūrėta 2015-01-12]. Prieiga internete: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Religion/A.69.261.pdf>.

Lina Beliūnienė, Lietuvos teisės instituto Teisinės sistemos tyrimo skyriaus mokslo darbuotoja. Mokslinių tyrimų kryptys: konstitucinė teisė, žmogaus teisės.

THE PROBLEMS OF ENSURING OF REASONABLE ACCOMMODATION REQUIREMENT IN EDUCATION ACCORDING TO UN CONVENTION ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES

Lina Beliūnienė

Law Institute of Lithuania, Lithuania

Summary. *The author of this article revealed the difficulties of entrenching of reasonable accommodation as a legal requirement and the problematic aspects of realization of this accommodation in the Member States of United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities according to 24 article of this Convention. The author formulated recommendations how to increase possibilities for disabled persons and persons with special needs in education to access the right to education in line with natural abilities of these persons.*

The generalisation of especially the practice of Committee on the Rights of Persons with Disabilities related to ensuring of reasonable accommodation implementing 24 article of the Convention paved the way for identifying the problems of entrenching of reasonable accommodation as a legal requirement in the Convention Member States and some problematic aspects of practical guaranties of this accommodation.

The author payed attention to problems and recommendations prepared by Ombudsperson for Children's Rights of the Republic of Lithuania in the field of education of disabled persons and persons with special needs in education on the scarcity of resources necessary to implement legal acts, the lack of specialists or insufficient competence of them, the lack of services and the lack of expansion of such services. Taking into account that denial of reasonable accommodation is qualified as discrimination the author while analysing the jurisprudence of entrenching of reasonable accommodation as a legal requirement and explanation of application of this requirement gets the chance to suggest the recommendations for increasing possibilities for disabled persons and persons with special needs in education to access the right to education in line with the natural abilities of these persons. Lithuania needs to allocate sufficient resources in order to develop an inclusive education system to all persons with disabilities and to persons with special needs in education. It is recommended that the greater efforts should be made to provide reasonable accommodation to those persons according to their needs, to ensure that they have the required support in the mainstream education system, continuing to provide training for teachers and all other educational staff to enable them to work in inclusive educational settings. It is recognized that appropriate ensuring of these measures could enable changes of public attitudes towards people with disabilities, persons with special needs in education.

Keywords: *disabled persons, persons with special needs in education, reasonable accommodation, discrimination, UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Committee on the Rights of Persons with Disabilities.*

Lina Beliūnienė, Law Institute of Lithuania, Legal System Research Department, Research Fellow. Research interests: constitutional law, human rights.